

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол №2 від „28” лютого 2024 р.
Ф-КДМ-3

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

ЗАКАРПАТСЬКИЙ ВАРІАНТ УГОРСЬКОЇ МОВИ НА УРОКАХ
СТИЛІСТИКИ ТА РИТОРИКИ
БАЛАЖ ЛАУРА ТОМАШІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма «Середня освіта (Мова і література (угорська))»
Спеціальність 01 Освіта / Педагогіка 014 «Середня освіта (Мова і література
угорська)»

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 107 / 14.10.2024.

Науковий керівник:

Берегсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор

Завідувач кафедри

Берегсасі Аніко Ференцівна,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол №2 від „28” лютого 2024 р.
Ф-КДМ-3

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**ЗАКАРПАТСЬКИЙ ВАРІАНТ УГОРСЬКОЇ МОВИ НА УРОКАХ
СТИЛІСТИКИ ТА РИТОРИКИ**

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студентка IV -го курсу

Балаж Лаура Томашівна

Освітня програма «Середня освіта (Мова і література (угорська))»
Спеціальність 01 Освіта / Педагогіка 014 «Середня освіта (Мова і література
угорська)»

Науковий керівник: **Берегсасі Аніко Ференцівна**,
зав. кафедри, доктор габілітований, професор

Рецензент: **Газдаг Вільмош Вільмошович**,
доктор філософії, доцент

Берегове

2025

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол №2 від „28” лютого 2024 р.
Ф-КДМ-3

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVHASZNÁLAT JELLEGZETESSÉGEINEK
HELYE A STILISZTIKAI ÉS RETORIKAI ISMERETEK TANÍTÁSÁBAN**
Szakdolgozat

Készítette: Balázs Laura
BA IV. évfolyamos magyar nyelv és irodalom
szakos hallgató

Témavezető: Dr. habil. Beregszászi Anikó,
tanszékvezető professzor

Recenzens: Dr. Gazdag Vilmos,
PhD, docens

Зміст

I.	Вступ.....	6
1.	Предмет і мета роботи.....	6
2.	Огляд літературних джерел.....	7
II.	Про особливості використання мови закарпатськими угорцями.....	10
1.	Угорські діалекти Закарпаття.....	10
2.	Типи двомовності в угорській громаді Закарпаття	11
3.	Розвиток двомовності через освіти	11
III.	Про навчання рідною мовою в угорських школах Закарпаття	14
1.	Вивчення рідної мови на Закарпаття	14
2.	Нестандартні мовні явища	15
3.	Про реформу освіти рідною мовою для закарпатських угорців	15
4.	Закарпатська угорська мова в освіті у світлі навчальної програми з угорської мови 2005 року	16
5.	Мовна стигма в школі	17
6.	Закарпатська угорська мова в освіті у світлі навчальної програми 2021 року	17
IV.	Методичні рекомендації щодо викладання стилістики та риторики у 5-9 класах.....	24
1.	Що слід враховувати при викладанні рідної мови в угорських школах Закарпаття	24
2.	Важливість риторичних і стилістичних	26
V.	Збірник завдань	29
5. клас		29
6. клас		30
7. клас		31
8. клас		32
9. клас		33
VI.	Резюме	34
VII.	Використана література	35
VIII.	Резюме	37

Tartalom

I.	Bevezetés	6
1.	A munka tárgya és célja	6
2.	A szakirodalom áttekintése	7
II.	A kárpátaljai magyarok nyelvhasználatának jellemzőiről	10
1.	Kárpátaljai magyar nyelvjárások.....	10
2.	A kétnyelvűség típusai a kárpátaljai magyar közösségben.....	11
3.	Kétnyelvűség kialakítása az oktatás révén	11
III.	Az anyanyelvi oktatásról a kárpátaljai magyar iskolákban	14
1.	Az anyanyelv oktatása Kárpátalján	14
2.	Nem standard nyelvi jelenségek.....	15
3.	A kárpátaljai magyar anyanyelvoktatási reformról.....	15
4.	A kárpátaljai magyar nyelv az oktatásban a 2005-ös magyar nyelv tanterv tükrében	16
5.	Nyelvi megbélyegzés az iskolában	17
6.	A kárpátaljai magyar nyelv az oktatásban a 2021-es tanterv tükrében	17
IV.	Módszertani javaslatok a stilisztika és retorika tanításában az 5-9. osztályban	24
1.	Miket kell figyelembe venni az anyanyelv tanításakor a kárpátaljai magyar iskolákban	24
2.	A retorikai és stilisztikai ismeretek fontosságáról	26
V.	Feladatgyűjtemény	29
5.	osztály	29
6.	osztály	30
7.	osztály	31
8.	osztály	32
9.	osztály	33
VI.	Összegzés.....	34
VII.	Irodalom- és forrásjegyzék	35
VIII.	Rezümé.....	37

I. Bevezetés

1. A munka tárgya és célja

A szakdolgozatom témája „*A kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellegzetességeinek helye a stilisztikai és retorikai ismeretek tanításában*”. A magyar nyelvhasználat sokszínűsége különösen fontos a határon túli magyar közösségek számára, hiszen hozzájárul identitásuk megőrzéséhez és nyelvi kultúrájuk ápolásához. A kárpátaljai magyar közösség esetében a nyelvhasználatot számos tényező befolyásolja, beleértve a helyi nyelvjárási sajátosságokat, a többségi nyelv hatását és a hivatalos oktatási kereteket. Szakdolgozatomban azt vizsgálom, hogy a kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellegzetességei milyen módon illeszthetők be a stilisztikai és retorikai ismeretek tanításába.

Dolgozatom célja kettős: egyrészt feltárni a kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellemzőit, másrészt megvizsgálni, hogy ezek a sajátosságok milyen szerepet tölthetnek be az anyanyelvi oktatásban. Különös figyelmet fordítok az 5–9. osztályos tanterv elemzésére, hogy kiderítsem, milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a stilisztikai és retorikai kompetenciák fejlesztésére. Fontos kérdés, hogy az oktatás milyen mértékben épít a regionális nyelvi sajátosságokra, illetve mennyire nyújt lehetőséget azok tudatosítására és rendszerezésére. Az is lényeges szempont, hogy a tanulók hogyan viszonyulnak saját nyelvhasználatukhoz, és milyen stratégiákat alkalmaznak a különböző nyelvi normákhoz való igazodás során.

Dolgozatom két részből áll: az elméleti részben bemutatom a kárpátaljai magyar nyelvhasználat főbb sajátosságait, valamint a stilisztika és a retorika oktatásának alapvető elméleti hátterét. A gyakorlati részben olyan feladatokat dolgozok ki, amelyek segítik a tanulókat a nyelvhasználat tudatosításában, a helyi nyelvi sajátosságok felismerésében, valamint a stilisztikai és retorikai eszközök hatékony alkalmazásában. A feladatok célja, hogy a diákok képesek legyenek tudatosan alakítani saját nyelvhasználatukat, felismerjék a különböző nyelvi regiszterek közötti különbségeket, és adott helyzetekben, helyeken az odaillő nyelvevetet tudják megfelelően alkalmazni.

A kutatásom hozzájárulhat a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés fejlesztéséhez, segíthet a tanároknak a helyi nyelvi jelenségek oktatásba való beépítésében, és ösztönözheti a diákokat anyanyelvük értékeinek tudatosabb használatára. Ezzel nem csupán a nyelvi normák elsajátítását támogathatjuk, hanem a tanulók nyelvi identitását is erősíthetjük. Az anyanyelvi nevelésnek fontos feladata, hogy a diákokat megtanítsa a

nyelvi sokszínűség értékelésére és a különböző kommunikációs helyzetekhez való alkalmazkodásra. Dolgozatom erre kíván rávilágítani, valamint olyan módszertani javaslatokat kínál, amelyek segíthetik ezt a folyamatot az oktatásban.

2. A szakirodalom áttekintése

A dolgozat készítése során az általam vizsgált szakirodalmi tételek két csoportra oszthatók. Vizsgálom a kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellegzetességeit, a kárpátaljai magyar nyelvi helyzetet, a kárpátaljai magyarok kétnyelvűségét feldolgozó szakirodalmat, illetve vizsgálom azt a tantárgy-pedagógiai szakirodalmat, mely a kárpátaljai magyar iskolákban folyó anyanyelvi nevelés céljait, elveit és módszereit tárgyalják.

A kárpátaljai magyar nyelvhasználat vizsgálata során több fontos szakirodalom nyújt betekintést a témába, különös tekintettel a nyelvi sajátosságokra, az identitásmegőrzésre és a nyelvpolitikai tényezőkre.

Az első összefoglaló monográfia a kárpátaljai magyarok nyelvi, nyelvkörnyezeti helyzetéről.

Csernicskó István *“A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)”* című monográfiája volt. Leírja azokat az úgynevezett nyelven kívüli tényezőket, melyek befolyásolják az Ukrajnában élő magyarság és magyar nyelv helyzetét és jövőjét (Csernicskó, 1998).

A kárpátaljai magyarság nyelvpolitikai és oktatáspolitikai céljainak meghatározása megtörténik a 2000-es évek elején. A Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Orosz Ildikó szerzőtrió *„Nyelv, oktatás politika”* című könyvében (2001). Itt kerül kimondásra először, hogy a közösség célja az anyanyelvdomináns kétnyelvűség kialakítása, az anyanyelv ismerete és használata mellett az államnyelv és egy idegen nyelv ismerete. Ezek célok kialakításának legfőbb színtere pedig az anyanyelvű iskolahálózat.

2003-ban jelent meg Csernicskó István szerkesztésében a *“A mi szavunk járása”* című kötet, mely a kárpátaljai magyar közösség nyelvhasználati és nyelvválasztási szokásait vizsgálja. A kötetben a kétnyelvűség fogalmával, típusaival, kialakulásának/kialakításának módjaival is megismerkedhetünk (Csernicskó szerk. 2003).

Csernicskó István következő szerkesztett kötetének, a *“Megtart a szó”-nak a célja*, hogy az elmúlt másfél évtizedben összegyűlt tudományos kutatási eredményeket tájékoztató és ismeretterjesztő szándékkal foglalja össze. A kötet tulajdonképp segítség azon szülőknek is, akik nem tudják, hogy milyen tannyelvű iskolába adják gyermekeiket; azoknak a tanároknak, akik mindennap szembesülnek a kétnyelvűség hatásaival; azoknak a vállalkozóknak, akik szeretnék, ha magyarul is ki lenne írva üzletük neve és magyarul is

szeretnék hirdetni szolgáltatásaikat, stb. Cél, hogy a magyar nyelv használatára budítsák a Kárpátalján élő magyarokat, mert *“a magyar nyelv csak és akkor marad fenn Kárpátalján, ha mi: beszélői nem hagyjuk el”*. (Csernicskó szerk., 2010)

A *“Hiába repülsz te akárhová...”* című kötet (Csernicskó, Márku szerk., 2007) a kárpátaljai magyar területi nyelvváltozatok jellemzőit foglalja össze vázlatosan, a továbbiakban pedig az iskola és nyelvjárások kapcsolatáról és a dialektusok szerepéről olvashatunk. A kötet végén mutatványanyagok találhatóak a helyi magyar nyelvjárások anyagából magnetofon-szalagra rögzített szövegfelvételek lejegyzett változatainak formájában. (Csernicskó-Márku szerk., 2007). Ebben a kiadványban, bevezető tanulmányként olvasható Beregszászi Anikó és Csernicskó István tanulmánya (Beregszászi, Csernicskó 2007), mely először részletezi a hozzáadó anyanyelvi nevelési módszer szükségességét és jellemzőit, szembe állítva azt a nyelvpedagógiai, nyelvpolitikai, nyelvi jogi szempontból és kérdéses, előítéleteket terjesztő felcserélő szemlélettel.

Beregszászi Anikó *“A lehetetlent lehetni”* könyve nyelvtudományi és tantárgypedagógiai ismereteket, elméleti és gyakorlati segédanyagokat nyújt azon pedagógusok számára, akik kárpátaljai magyar iskolákban oktatnak. A kárpátaljai magyar közösség célja, hogy az államnyelv és egy idegen nyelv megfelelő szintű ismerete mellett, az anyanyelv, azaz magyar nyelv értékét, helyi sajátosságait megőrizze. A tanterv és tankönyvek mellett a kárpátaljai magyartanároknak szüksége van módszertani útmutatóra és feladatgyűjteményre, melyből megtudhatják, hogy a hozzáadó szemléletű anyanyelv-oktatási szemlélet hogyan valósítható meg a gyakorlatban. A kötet feladatgyűjteményt is tartalmaz az 5-9. osztályos tanulók számára. (Beregszászi, 2012)

Beregszászi Anikó, Dudics-Lakatos Katalin *“Huszonkettő”* című kötete az elmúlt 22 év történetét, azaz a kárpátaljai magyar iskolák anyanyelvoktatását, az amögött és ahhoz kapcsolódó kutatási eredményeket dolgozza fel. Bemutatja nekünk többek között a 2005-ös Magyar nyelv tantervet, a kárpátaljai magyar anyanyelvoktatási reformját, a hozzáadó anyanyelvoktatás eredményességét és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola eredményeit a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelés alakításában (Beregszászi, Dudics-Lakatos 2023).

Kutatómunkám, a szakirodalom feldolgozása közben az oktatásban használatos tantervet is vizsgáltam. *Модельна навчальна програма «УГОРСЬКА МОБА. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти*, azaz a 2021-es magyar nyelv tanterv célja az önazonosság erősítése és a magyar nyelv általános fejlesztése, középpontban a kisebbségi nyelvhasználattal. A tanterv fő feladatai közé tartozik a kommunikációs készségek

fejlesztése, az írás önkifejezési eszközként való használata, valamint a nyelvtani szabályok tudatos alkalmazása. A nyelvtanítás során különös figyelmet kap a helyesírás. A tanterv osztályonként meghatározott tananyagot tartalmaz, mely a szövegértés, szövegalkotás, beszéd- és íráskészség fejlesztésére összpontosít. A tantervben megjelenik tantárgyak közötti kapcsolat is. A tanterv továbbá heti és éves óraszámokat is megad, valamint tartalékórát biztosít a tananyag begyakorlására.

II. A kárpátaljai magyarok nyelvhasználatának jellemzőiről

1. Kárpátaljai magyar nyelvjárások

A kárpátaljai magyar nyelvjárásokról részletesen „*A hiába repülsz te akárhová*” kiadványban olvashatunk (lásd. Beregszászi, Csernicskó 2007). A régió magyar nyelvjárásai az úgynevezett északkeleti nyelvjárási régióhoz tartoznak, mely az abaúji ö-ző típustól keletre, kb. a Hernád alsó folyása, a Sajó–Tisza–Csap–Nagyszőlős vonaltól északra a nyelvhatárig terjed (Imre 1971: 365, Lizanyec – Horváth 1981: 3–18, Juhász 2001: 292–295, Beregszászi – Csernicskó 2007: 7–96). Ugyanakkor nem beszélhetünk egységesen a kárpátaljai magyar nyelvjárásokról, mivel az egyes nyelvjárások között különbségek vannak mind a magánhangzórendszer fonéma állománya, mind pedig az egyes magánhangzók megterheltsége és ejtésváltozata tekintetében (Horváth 1976: 54). A kárpátaljai magyar nyelvjárásoknak számos olyan hangés alaktani, valamint szintaktikai jellemzője van, melyek egyrészt igazolják azok északkeleti nyelvjárástípushoz való tartozását, másrészt általánosságban jellemzik a kárpátaljai magyar nyelvterületet (Beregszászi–Csernicskó 2007: 20). Hangtani szempontból összefogja őket az erős i–zés (Horváth 1998; 2000; Kótyuk 1990) és j–zés, a felső nyelvéllású hosszú magánhangzók megrövidülése, a magánhangzók kiesése (Csűry 1929a, b) és a diftongusok ejtése (Horváth 1976; Balogh 2004). A kárpátaljai magyar nyelvjárások nagy részében általánosan elterjedt az az alaktani jelenség, hogy a -nál/-nél határozóragot ’-hoz/-hez/-höz’ jelentésben használják, míg a családi viszonyokat is kifejező -éknál rag helyett az -ékhoz használatos: tegnap voltunk Zékányékhoz; tulajdonképpen: Zékányéknál (Balogh 1994: 29; Kiss szerk. 2001: 293). Szintaktikai jellemzőjük az „hogy az igekötő az ige után kerül olyan esetben is, amikor a köznyelvi norma szerint inkább az ige előtt kellene állnia. A mindennapi beszédben gyakran hallható, hogy „Szakad le a kezem, annyira fáj. Olyan szomjas vagyok, hogy halok meg” (Balogh 1993: 226–227; Balogh–Heltainé 1992: 485). Amiben azonban a leginkább eltérnek ezek a nyelvjárások az anyaországiaktól, az nem más, mint az orosz és ukrán nyelvből vett kölcsönszavak nagyarányú használata. Ez elsősorban a kárpátaljai magyarság kétnyelvű mivoltával magyarázható. Hiszen „ahhoz, hogy egy másik nyelvből egy szót átvegyünk, és az az átvevő nyelvben meg is honosodjék, az átvevő nyelvi közösség tagjainak jól kell ismerniük az átadó nyelvet, vagyis legalább a részleges kétnyelvűség fokán kell állniuk, különben nem értenék a szavak jelentését, tehát nem is kerülhetne sor a szavak átvételére, legalábbis nem pontos jelentésük megtartásával” (Sulán 1963: 261). Megkülönböztetünk belső nyelvjárásszigetet (nyelvjárásszigetet) és külső

nyelvjárásszigetet (nyelvszigetet). A belső nyelvjárássziget esetében a sziget és a környezet nyelve ugyanaz, míg a külső nyelvjárássziget esetében a két érintkező nyelv különböző. A kárpátaljai nyelvjárásszigetek közül több nyelv-sziget is egyben: Visk, Beregrákos, Kajdanó. Belső nyelvjárássziget Nagydobrony, Salánk,

Dercen, Fornos, Badaló, Beregújfalu (Lizanyec–Horváth 1981: 3–18; Tóth 2016: 615–627; Beregszászi–Csernicskó 2007: 7–96). A nyelvjárásszigetek, nyelv-szigetek kialakulása legtöbbször településtörténeti okokkal magyarázható (Móricz 2016, Tóth 2007a: 424–428, 2007b: 270–273, 2007c: 406–411, 2015: 235–241, 2016: 615–627, Dudics Lakatos–Tóth 2017: 185–190).

A környezet nyelvhasználatától eltérő beszéd-mód mindig feltűnőbb, s Kárpátalján több felmérés során is bebizonyosodott, hogy a nyelv-járást, nyelv-járási beszéd-módot sokan a nyelv-járásszigetek lakóinak tulajdonítják (Dudics-Gazdag, 2020).

2. A kétnyelvűség típusai a kárpátaljai magyar közösségben

A kárpátaljai magyarság kétnyelvűségének leglényegesebb vonása, hogy kisebbségi kétnyelvűségről van szó. Ebben az értelemben, a közösség első nyelve (magyar) jogilag alárendelt helyzetben van az államnyelvhez, azaz az ukránhoz képest, illetve így a magyarok kisebbséget alkotnak mind Ukrajnában, mind pedig Kárpátalján. Ebben az esetben nem emigráns kétnyelvűségről, hanem őshonos kétnyelvűségről beszélünk (Vö. Csernicskó 1998, Csernicskó szerk. 2003).

Kárpátalján az orosz és ukrán nyelv sokkal jelentősebb hatást gyakorol a magyar nyelvre, mint fordított esetben. Az elsajátítás ideje szerint a kárpátaljai magyarok többségére a glottizmus jellemző, de vegyesházasságokban a lingvizmus is természetes lehet. A kárpátaljai magyarságot mint közösséget kétnyelvűnek tekintjük. A helyi magyar nyelvészeti hagyomány ezzel szemben a magyar többségű településeken élő magyarokat egynyelvűnek tekinti. (Csernicskó, 2003)

3. Kétnyelvűség kialakítása az oktatás révén

Mikor az oktatás sikerességét vagy sikertelenségét elemzik, akkor a leggyakrabban vizsgált tényező az oktatás nyelve. Az oktatási programok egy részét arra dolgozták ki, hogy a tanulókat kétnyelvűvé neveljék, de annak ellenére, hogy anyanyelvi oktatáson alapulnak, alacsony eredménynyinten működnek, más programok viszont, melyek tannyelvként nem az anyanyelvet használják, eredményesek. A kutatók azonban rájöttek,

hogy a tannyelv mellett az oktatás társadalmi célját és körülményeit is figyelembe kell venni (Vö. Beregszászi, Csernicskó, Orosz 2001).

Tekintsük át a kétnyelvűség oktatás általi kialakításának lehetőségét a *“Nyelv, oktatás, politika”* című kiadvány alapján (Beregszászi, Csernicskó, Orosz 2001).

Egynyelvű oktatás, amely az egynyelvűség kialakulásához teremti meg a feltételeket

Egy tannyelv használatával az oktatásban három program segítségével érhető el az egynyelvűség: *hagyományos, befullasztási és szegregációs* modellel.

A *hagyományos* programban a tannyelv megegyezik a résztvevők anyanyelvével. Egy másik nyelvet tanulnak idegen nyelvként. A többségi egynyelvűség fenntartása a cél, egy világnyelv alapjainak az elsajátítása mellett. Hátránya, hogy a tanulók nem ismerkednek meg a kisebbségek nyelvével, kultúrájával. A kárpátaljai ukrán iskolák nagyrészt ezt a modellt követik.

A *befullasztási* programban a többségekkel azonos osztályba járnak a kisebbségi tanulók, így a kisebbség nyelvét mégcsak tantárgyként sem oktatják. A cél, hogy egynyelvűséget alakítsanak ki a többség nyelvén. Jelen program azt szeretné bemutatni a kisebbség számára, hogy a többségi nyelv és kultúra magasabb rendű és ezen a nyelven érhető el a tudás. Ennek a modellnek vannak kitéve azok a kisebbségi tanulók, akiknek nincs lehetősége az anyanyelvi oktatásra vagy többségi oktatási nyelvű iskolába íratják őket.

A *szegregációs* program lényege, hogy a kisebbségi tanulók homogén osztályba járnak, ahol a kisebbség anyanyelve a tannyelv. A többségi nyelvet vagy egyáltalán nem tanítják vagy csak alig. Társadalmi cél a kisebbség elszigetelése a többségtől, kulturális és nyelvi pozíció megtartása. Az ukrán oktatás a független Ukrajna megalakulása óta ezt a modellt alkalmazza a kárpátaljai magyar iskolákban. 1991 óta minden iskolában kötelező az ukrán nyelv oktatása, ámde mai napig hiányoznak valamely osztályok számára a ukránnyelv-tankönyvek, a magyar-ukrán és ukrán-magyar szótárak és a magyarul is beszélő szakképzett ukránszakos tanárok. (Csernicskó, 2003)

Kétnyelvű oktatás, mely egynyelvűséget eredményez

Két tannyelv használatával is elérhető az egynyelvűség, ezt nevezzük *átirányítási (tranzitív)* programnak. Lényege, hogy alsó tagozatban anyanyelven folyik az oktatás, majd fokozatosan válik kétnyelvűvé, addig ameddig a kisebbségi tanulók valamennyire nem sajátítják el a nyelvet. Ezután a tanulók áttérnek a többségi egynyelvű oktatásra, melynek célja a többség nyelvén való egynyelvűség kialakítása. A program a többségi nyelv fejlődését serkenti, így az anyanyelv fokozatosan leépül.

Egynyelvű oktatás, amely kétnyelvűséget eredményez

Egynyelvű oktatáson belül az *alámerítéses* és az *anyanyelv-megőrzési* programmal alakítható ki a kétnyelvűség.

Az *alámerítéses* program nagyjából azonos a befullasztási programmal, viszont az *alámerítéses* modellben a többségi tanulók tanulnak kisebbségi nyelven, anyanyelvüket pedig tantárgyként oktatják neki. A program célja kétnyelvűség kialakítása a többségi tanulóknál, társadalmi célja pedig a kisebbség és többség közötti kapcsolatok erősítése.

Az *anyanyelv-megőrzési* modell a kisebbségi tanulóknál alakít ki kétnyelvűséget az anyanyelv

megőrzése mellett. Az oktatás nyelve a kisebbségi nyelven folyik, a többségi nyelvet pedig tantárgyként oktatják. Ámde a leglényegesebbre, azaz a célnyelven való szóbeli és írásbeli kommunikációra nem készíti fel a tanulókat.

Két tananyelv használata, ahol az eredmény kétnyelvűség

Jelen programban az oktatás vegyes osztályokban folyik, ugyanazon a tanórán belül párhuzamosan két nyelven. A modell célja a kétnyelvűség kialakítása mind a többségi, mind a kisebbségi tanulóknál. Ámde rámutattak arra, hogy eme modell valójában a többségi tanulóknak kedvez, eredményei a kisebbség szemszögéből egyáltalán nem kedvezőek. (Beregszászi, Csernicskó, Orosz 2001)

III. Az anyanyelvi oktatásról a kárpátaljai magyar iskolákban

1. Az anyanyelv oktatása Kárpátalján

A kárpátaljai magyarság története során a Szovjetunió általi nehézségek ellenére is erős nemzeti közösség maradt, ehhez pedig a magyar tannyelvű iskoláztatás járult hozzá. Magyar tannyelvű iskolák nyíltak meg, egyre több magyar nyelvű diák tanulhatott saját anyanyelvén, nagy jelentőséggel pedig az 1963-ban megnyílt Ungvári Állami Egyetem magyar filológia tanszéke bírt, amely a kárpátaljai magyar értelmiségeket képző bázisintézménnyé vált. A legnagyobb mérföldkő pedig a Beregszászban 1994-ben megalakult II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola lett, amelyről tudniillik, hogy nem állami felsőoktatási intézmény és, amely mostanra a kárpátaljai magyar művelődési élet fellegvára.

Viszont sajnos az évek elteltével egyre kilátástalanabb a magyarság sorsa Kárpátalján. A kárpátaljai magyarok helyzete a 2014-es ukrán-orosz konfliktus kezdete óta egyre csak nehezebb. Mivel a 2018-ban kiadott, az ukrainai oktatás nyelvéről szóló törvény kimondja, hogy az oktatásban az államnyelv használata kötelező, a nemzeti kisebbségek anyanyelvét csak az önkormányzati iskolák különálló osztályainak vagy csoportjainak első négy osztályában lehet használni. Ennek értelmében 5. osztálytól kezdve minden tantárgyat ukránul fognak tanítani, az anyanyelvi tantárgyak kivételével. Jelen törvény nagy vitákat váltott ki Ukrajnában és külföldön egyaránt. A Verhovna Rada, az ukrán parlament 2023-ban elfogadta a nemzeti kisebbségekről szóló törvény módosításait, amelyek célja az oktatás, a nyelvhasználat és más olyan területek korlátozásainak kezelése, ahol kisebbségek élnek. Jogi szempontból azokat a törvényeket, amelyek ennek nem felelnek meg, módosítani kell, és jogilag kötelező erejűbb törvényeket kell alkotni az elmúlt évtizedben megkopott jogok visszaállítása érdekében. A törvény nem állította vissza a teljes körű anyanyelvi oktatást az oktatás minden szintjén, de nem százalékosan határozta meg az ukrán nyelven oktatott tárgyakat, hanem az ukrán nyelvre és irodalomra, valamint az ukrán történelemre korlátozta. A törvény kibúvókat és lehetőségeket hagy az oktatási intézmények vezetőinek és védelmezőinek e tantárgyak bővítésére, megkerülve a szülők és a pedagógusok hozzájárulását. (Csernicskó I., Híres L. Kornélia, Karmacs Z., Márku A., Máté R., Tóth-Orosz E. 2021) (Verhovna Rada: Ukrajna 2023. évi 3504-IX számú törvénye)

A 11. évfolyamos ukrainai köztoktatás három fokozatú. Hatéves kortól kötelező az első fokozat (alsó osztályok, 1-4. osztály), ezután következik a második (felső osztályok,

5-9. osztály), majd a harmadik (középiskola, 10-11. osztály) fokozat. Az Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma által jóváhagyott tantervek külön készülnek magyar nyelvből az I. Fokozatú, ill. a II-III fokozatú iskolák számára. A tanterveket és tankönyveket az oktatási minisztérium hagyja jóvá, az oktatásban csak a Kijevben engedélyezett tantervek, tantervek, oktatási segédanyagok használhatóak (Beregszászi 2014).

2. Nem standard nyelvi jelenségek

Mi is az a nem standard nyelvi jelenség?

A nem standard nyelvi jelenségek olyan nyelvi jellemzők, amelyek eltérnek az adott nyelv kodifikált standard normáitól. A nem standard nyelvi jelenségek közé tartozhatnak a nyelvjárások, a szleng, a nyelvhasználat kétnyelvűségi jellemzői, a másodnyelvi hatások. Kárpátalján főleg azok a nyelvi jelenségek, amik tarkítva vannak az ukrán, ill. orosz nyelvből átvett kölcsönszavakkal. Mindezen jelenségek sajátos nyelvünk fontos részét képezik, és a kommunikáció gazdagítására használhatóak. Mindemellett úgy vélem, hogy fontos megkülönböztetünk és tudatában lennünk mind a két formának, gondolok itt a köznyelvre, illetve arra a nyelvváltozatra, amit otthonunkból hozunk, vagyis a nyelvjárási és kontaktuselemeket mutató alapnyelvünkre.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a Kárpátalján élők anyanyelve másodnyelvi helyzetben van, Az anyaországtól való elszakítottság által, nyelvi elkülönülés jött létre a helyi és az anyaországi magyar nyelvváltozatok között (Gazdag 2014).

3. A kárpátaljai magyar anyanyelvoktatási reformról

Az elmúlt közel 20 évben a kárpátaljai magyar iskolákban folyó anyanyelvi nevelésben több fontos változás is történt, melyből természetesen a legfontosabb a fentebb említett, 2005-ben megjelent Magyar nyelv tanterv (Kótyuk és mtsai. 2005). A tanterv a felcserélő szemlélet helyett a hozzáadó szemléletre és a szituációhoz igazodó nyelvhasználat kialakítására fekteti a hangsúlyt. E tanterv alapján 2010-ben is készült egy tanterv (Beregszászi–Csernicskó–Braun–Hantik-Riskó 2010), mely a grammatikai ismeretek céltalan tanítása helyett a szó- és írásbeli nyelvhasználati készségek fejlesztésére fókuszál. A tantervek alapján 2005 és 2011 között új tankönyvek jelentek meg. A tananyagban, amely retorikára, szociolingvisztikára és stilisztikára épül, megjelentek olyan témák, melyek figyelembe veszik a kárpátaljai magyarság kétnyelvű beszélőközösségét.

Fontos esemény volt a tantárgy-pedagógia reformnak a 2017-es év, mikor a kárpátaljai magyar középiskolai magyar nyelv érettségi követelményrendszere sikeres változáson, megújuláson ment keresztül. A magyar nyelv érettségi vizsga Kárpátalján most már azt méri, hogy a diákok hogyan boldogulnak anyanyelvükön különböző valós nyelvhasználati szituációkban, képesek-e használni anyanyelvüket megadott helyzetekben, mivel az anyanyelvi magabiztosság a nyelv hosszú megmaradásának egyik feltétele (Beregszászi A., Dudics-Lakatos K, 2023).

4. A kárpátaljai magyar nyelv az oktatásban a 2005-ös magyar nyelv tanterv tükrében

A Kárpátalján élő magyar kisebbség számára fontos a magyar nyelv, amelyet az általános és középiskolákban, főiskolán és más oktatási intézményekben használnak. Ezért fontos azzal foglalkozni, és megfelelni, a közösség nyelvpolitikai, oktatástervezési céljainak megfelelően oktatni, megőrizve a nyelv értékét, presztízsét.

Ahhoz, hogy ez működjön, szükség van a tanterv és a tankönyvek használatára, hogy az új ideológia és szemléletmód írásba legyen foglalva. A megvalósítás azonban a magyartanárok feladata. Mindez múlik a hozzáállásukon, ill. a tantárgypedagógiai felkészültségükön. Világossá kell tenni a diákok számára, hogy az iskolai magyarórákon a magyar nyelv standard változatát tanítják. Fontos felhívni a figyelmet a standard és a nem standard nyelv közötti különbségekre és tudatosítani a tanulóknak, hogy melyik nyelvi elem melyik nyelvváltozathoz tartozik, ill. milyen nyelvi jelenségeket lehet használni az egyes beszédhelyzetekben (Vö. Beregszászi 2012).

Jelentős mérföldkő volt a hozzáadó anyanyelvi nevelési szemlélet gyakorlat ültetésében a 2005-ös magyar nyelv tanterv megjelenése (lásd Kótyuk szerk. 2005). Ha nyelvészeti megközelítésben vizsgáljuk a magyar nyelvi tantervi útmutatót és a benne szereplő tananyagokat, akkor elemezhetjük az előadás tartalmát, szemléletét és szerkeztét, valamint a nyelvi struktúrát. A 2005-ös tanterv által a kárpátaljai magyar anyanyelvű oktatás a “modern” nyelvpedagógia elvei alapján valósul meg a kárpátaljai iskolákban. Ez eltérést jelent a korábbi tantervek nyelvtan központúságától, mert a fő hangsúly a kommunikatív kompetencia fejlesztésére helyeződött, ami a nyelv megfelelő használatának képességét jelenti különböző helyzetekben. Ez azt jelentette, hogy a nyelvet úgy kell tanítani, hogy a diákok könnyen, magabiztosan és tudatosan tudják kiválasztani a megfelelő nyelvi változatokat és nyelvtani formákat az egyes helyzetekben. A 2005-ös tanterv figyelembe veszi a nemzetközi és magyar nyelv szellemiségét és a nyelvi sokszínűséget is.

Arra ösztönözte a pedagógusokat, hogy rajzolják ki a nyelvjárásokat és a magyar nyelv kárpátaljai helyzetét. Így a tanterv a modern nyelv által képviselt modern nyelvészeti és nyelvpedagógiai álláspontot tükrözi.

A tananyag olyan témákat mutat be, mint a nyelv és nyelvváltozatok, a nyelv sokszínűsége, a nyelvek egyenlőtlensége, a nyelvi diszkrimináció és a nyelvi sokszínűség toleranciája, valamint a helyi nyelvváltozatok jellemzői (nyelvjárási sajátosságok, nyelvi érintkezések stb.). A szituációs (azaz beszédhelyzeti) nyelvhasználati megközelítést ajánlja a tanároknak. Az 5-9. osztályokban a tanterv úgy lett összeállítva, hogy a nyelvhasználati ismeretek és készségek fejlesztésére, illetve a nyelvtanulással kapcsolatos kompetenciák gyakorlására összpontosítson. A 10-11. osztályokban a tanterv a retorika és a nyelvi változatosság felé tolódott, nagyobb hangsúlyt fektetve a nyelvtani variációk használatára. Viszont ez a tanterv már régóta nincs érvényben (Vö. Beregszászi A., Dudics-Lakatos K, 2023).

5. Nyelvi megbélyegzés az iskolában

A magyar anyanyelvi nevelés célja évtizedeken keresztül a nem standard nyelvi jegyek kiírtása volt a tanulók nyelvhasználatából. A nem standard nyelvi jegyeket akadálynak tekintő iskola szubtraktív, azaz felcserélő állapontjával azt szeretne volna elérni, hogy a nyelvjárási háttérű magyar beszélők saját alapnyelvi változatukat a köznyelvre cseréljék (Kiss 1998, 2002: 6, 2003: 297–298, Kiss szerk. 2001, Sándor 2001 stb.). A kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák is ezt a szemléletet alkalmazták: mindent, ami nem standard nyelvváltozatból ered, hibának tekintve megpróbálták kiírtani a diákok nyelvhasználatából (vö. Beregszászi–Csernicskó 1996, Csernicskó 1996 stb.). Viszont ez a módszer nem eredményes. Számos kutatás igazolja, hogy mind Magyarországon, mind Kárpátalján máig élnek a nyelvjárások (Kiss 1998: 933, 1999, Kiss szerk. 2001) (Vö. Beregszászi, 2021).

6. A kárpátaljai magyar nyelv az oktatásban a 2021-es tanterv tükrében

2021-ben új Magyar nyelv tanterv készült a magyar iskolák számára, később, 2022-ben ezt a tantervet vették alapul az Új Ukrán Iskola (NUS) módszertani reform keretében készülő Magyar nyelv tantervnél is. Sajnos ez a tanterv a korábbi, 2005-ös és 2010-es tantervekhez képest szemléletbeli visszalépést jelent, nem alkalmazza következetesen az additív szemléletet, illetve újra a grammatika tanítása felé egyensúlyoz a nyelvhasználati jelenségek helyett.

A 2021-es magyar nyelv tanterv (Браун Є.Л., Бардош Н.С., Зикань Х.І., Ковач П. П., Пердук І.Е., Гнатик-Рішко М.М., 2021) céljának tekinti az önazonosság erősítését, a magyar nyelv általános fejlesztését. Az anyanyelvi oktatás biztosítja a kisebbség nyelvének tanulását és a kisebbség nyelvén való tanulást. Egy nemzet történetének – szellemi és anyagi – megértése szorosan összefügg a nyelvével, amely döntő szerepet játszik a hagyományok és szokások továbbörökítésében, valamint a nemzeti identitás fejlesztésében. Ebben az összefüggésben a tanulók jelentős szerepet töltenek be az oktatási folyamatban.

A tanulók nyelvi kultúrájának ápolása magában foglalja a hagyományok megőrzését és a kisebbségi identitástudat megalapozását. Az alapvető nyelvi készségek és a kulturált nyelvi viselkedés létfontosságúak az egyének együttműködésre való felkészítésében, miközben felhívják a figyelmet a kommunikáció, mint egyéni és társadalmi érték fontosságára. Ezenkívül a jól fejlett beszédkultúra a társadalmi megértés döntő összetevőjeként szolgál.

Az anyanyelvi oktatás feladata:

- a tanuló ismerje fel az adott nyelv jelentőségét a gondolatok, érzelmek kommunikációs eszközeként
- különböző helyzetekben tudja használni anyanyelvét, ismerje fel a kétnyelvűség előnyét
- az írást a tanuló az önkifejezés eszközeként használja
- az adott nyelv hangtani, szótani és mondattani szabályait tudatosan alkalmazza
- az írásbeli közlés során használja a helyzetnek megfelelő stílust, formát
- legyen képes a tanuló az anyanyelv alapvető nyelvhelyességi törvényszerűségeinek alkalmazására
- legyen képes írásban visszaadni egy-egy irodalmi alkotás mondanivalóját

A tanterv osztályonként megadott formát követ, kezdve a kommunikáció elvével, majd folytatva a adott korosztályra szabott nyelvtani fogalmak ismertetésével. A tantervben fontos szerepe van a szövegértésnek, szövegalkotásnak, beszéd- és íráskészségfejlesztésnek. Előtérbe helyezi a tanulók szövegértését, biztosítva a párbeszéd különböző kontextusokhoz való illeszkedését, elősegíti a helyes és szép beszédet, segíti a szövegek megértést, a szerkesztést és a sokrétű kommunikációs formák létrehozását. A tantervben a legterjedelmesebb részt a nyelvtan tárgyköre alkotja, ez a rész foglalja magába az 5-9. osztályos tananyag elsajátítására szánt témaköröket az alapoktól kezdve. A tanulók fokozatosan ismerik meg a nyelvtani fogalmat. A tananyag átfogó betekintést nyújt

a magyar nyelv rendszerébe, kezdve a hangtántól, a szókészleten és a szó szerkezetén át egészen a szóalkotás különböző módjaiig. A diákok megismerkednek a magyar helyesírás alapelveivel, a szófajttal és a mondatok alapjaival. Tudásukat bővíti az egyszerű mondatok típusainak, szerkezetének és elemzésének bemutatása, valamint az összetett és többszörösen összetett mondatok szerkezeti sajátosságainak megismerése. Kiemelt szerepet kapnak a nyelvhelyességi és központosítási szabályok, valamint a magyar nyelv történeti fejlődésének bemutatása. A tanterv a diákok életkori sajátosságaihoz igazodva ismerteti a nyelvtani struktúrát, és célja, hogy az általános iskola végére a tanulók magabiztosan és helyesen használják anyanyelvüket a mindennapi élet különböző területein.

A tantervben szorosan összefonódik az oktatás és a nevelés, hiszen a tanítás nem csupán ismeretátadás, hanem a gyermekek nevelésének, identitásuk kialakításának és megőrzésének, valamint az erkölcsös viselkedésre és helyes magatartásra való felkészítésnek is fontos eszköze. A tananyagban láthatjuk a tantárgyak közötti kapcsolatot: összefüggést az irodalommal, történelemmel, de más tantárgyakba is betekintést nyerhetnek. A mondatok szerkezeti sajátosságainak vizsgálata során akár az ukrán nyelvvel is párhuzamot vonhatnak, ami segíti a nyelvi összefüggések mélyebb megértését.

Az anyanyelv, azaz magyar nyelv tanítására készült tanterv segít a tanároknak, hogy fokozatosan alkalmazza az általános iskolai tananyagot, emellett használja az ismertetett oktatási tevékenység formáit. Minden osztályra elkészít a heti- és évi óraszámokat és tartalékóraszámokat, amit dolgozatokra, javításra és a tananyag elmélyítésére is fordíthat a tanár. (Vö. Браун Є.Л., Бардош Н.С., Зикань Х.І., Ковач П. П., Пердук І.Е., Гнатик-Рішко М.М., 2021)

Az 5. osztályban heti 2 órában oktatják a magyar nyelvet, mely összesen 70 órát foglal magába. Ebből 55 órát a tananyagra szánják, 4-4-et az ellenőrző dolgozatokra és elemzésekre, javításokra, 7 órát pedig a tananyag begyakorlására.

A kommunikációra (beszéd tárgyköre) összesen 8 órát szánják. Ide a következő témakörök tartoznak:

- Az összefüggő beszéd: A nyelv és a beszéd. A nyelv és a beszéd. A beszédmű: az élőbeszéd és írott beszéd. A beszéd célja és címzettje; a monológ és a párbeszéd. A beszéd vázlata. Közlésfajták: az elbeszélő közlés, a leírás.

Itt elvárás a tanulók felé, hogy legyenek tisztában a fogalmakkal és az alábbi témákat szituációs feladatokkal és szövegértési gyakorlatokkal gyakorolják be.

- Kommunikációs jelek és szabályok: Jelrendszerek ismerete. Az üzenet, a beszélő és hallgató szerepe. A kommunikációs kapcsolat. A hangsúly és hanglejtés szerepe.

A tanuló tanulja meg, hogy hogyan kell szöveget és vázlatot alkotni. A témák begyakorlására szituációs beszéd- és szövegalkotási gyakorlatokat, és szerep- és drámajátékokat javasolnak szóban és írásban.

- A társadalmi érintkezés szabályainak ismerete: Udvariasság, figyelmesség, a beszéd végighallgatása. Az ellenvélemény megfogalmazása, durva szavak kerülése. Párbeszéd írás és dramatizálás – a tanulók élettapasztalatainak megfelelően.

Itt elvárás, hogy ismerje a szövegösszefüggést biztosító nyelvi eszközöket, legyen képes megalkotni bizonyos terjedelmű párbeszédet, szituációk, minták alapján. Itt végezhetnek egyéni és csoportos feladatokat, önálló szövegalkotást.

- A levélírás szabályai. Ismerje a levélírással kapcsolatos követelményeket.

Az 6. osztályban heti 2 órászámban oktatják a magyar nyelvet, mely összesen 70 órát foglal magába. Ebből 54 órát a tananyagra szánnak, 4-4-et az ellenőrző dolgozatokra és elemzésekre, javításokra, 8 órát pedig a tananyag begyakorlására.

A kommunikációra (beszéd tárgyköre) összesen 8 órát szánnak. Ide a következő témakörök tartoznak:

- Bevezetés. A beszédről és a kommunikációról tanultak ismételése. A beszédalkotás fajtái (szövegértés, olvasás, beszéd, írás)

A tanulók szituációs beszéd- és szövegalkotást gyakorolnak szóban és írásban egyaránt.

- A beszédhelyzet és annak összetevői: a beszélő, a hallgató (címzett), a beszéd témája és alapgondolata (üzenete)

- A szöveg és annak szerkezete: bevezetés (indítás), kifejtés, befejezés. Vázlatkészítés

A tanulók vázlatot készítenek fogalmazás írásához és az olvasott/hallott szöveg alapján.

- A mondatok kapcsolódása a szövegben (gyakorlatilag)
- Szövegalkotás szóban és írásban
- Tartalommondás

A tanulók párbeszédet szerkesztenek életükből vagy érdeklődési körükből vett témákra.

- Fogalmazás (vázlat alapján). Vázlatkészítés (bevezetés, tárgyalás, befejezés). A fogalmazás menete és típusai.

A tanulók szó- és írásbeli szövegeket alkotnak élményeik és képek alapján, valamint saját megfigyelések és benyomások alapján (emberek tettei és viselkedése).

- Az íráskép. A kézírás szerepe, technikája és formája
- Könyv- és könyvtárhasználat, a kultúra helyszínei

Jelen témakörben a diákok könyvtárakat, múzeumokat keresnek fel és tekintenek meg.

Az 7. osztályban heti 2 órászámban oktatják a magyar nyelvet, mely összesen 70 órát foglal magába. Ebből 54 órát a tananyagra szánnak, 4-4-et az ellenőrző dolgozatokra és elemzésekre, javításokra, 8 órát pedig a tananyag begyakorlására.

A kommunikációra (beszéd tárgyköre) összesen 8 órát szánnak. Ide a következő témakörök tartoznak:

- A kommunikáció. A kommunikáció hatása az életünkre. A tömegkommunikáció. Az egyirányú és kétirányú kommunikáció. A feladó, az üzenet, a címzett. Hirdetés, reklám. Kommunikációs eszközök szerepe.

Itt követelmény a különböző szövegtípusok és szövegfajták tartalmi, stílusbeli és formai követelményeinek ismerete.

- Szövegalkotás, szövegértés. Alkalmi beszéd. Ünnepi beszéd, köszöntő. Hozzászólás, felszólalás

Ebben a témakörben a cél szövegek szerkesztése és alkotása, az elkészült szövegek megvitatása és elemzése.

- Szövegtípusok. A szövegtípusokról korábban tanultak összefoglalása

Az 8. osztályban heti 2 órászámban oktatják a magyar nyelvet, mely összesen 70 órát foglal magába. Ebből 54 órát a tananyagra szánnak, 4-4-et az ellenőrző dolgozatokra és elemzésekre, javításokra, 8 órát pedig a tananyag begyakorlására.

A kommunikációra (beszéd tárgyköre) összesen 8 órát szánnak. Ide a következő témakörök tartoznak:

- Szövegértés, szövegalkotás. Hagyományos és digitális szövegek. Lineáris és nem lineáris szövegek.

A diákok szövegeket olvasnak, értelmeznek, beszélnek meg. Kreatív és hivatalos szöveget próbálnak meg alkotni.

- A szövegtípusok jellemzői. A megbeszélés, a vita. Véleményalkotás. Hozzászólás, felszólalás és kiselőadás. A szöveg előkészítése, a gyűjtőmunka, a szöveg megalkotása. Szövegek jegyzetelése.

A tanulókkal megbeszélik az irodalmi művek formáit és jelentéseit.

- A beszédet kísérő nem nyelvi jelek. A nem nyelvi jelek típusai.
- A szöveg szerkezete, egysége. A szövegösszetartó erő. A multumédiás szöveg. Az anyaggyűjtés forrásai. A szövegtípusokról tanultak ismétlése. A mindennapi élet néhány alapvető fontos irata: kérvény, önéletrajz tartalmi és formai követelményei.

A tanulók szövegalkotási gyakorlatokat hajtanak végre, továbbá megpróbálnak hivatalos iratokat szerkeszteni és egy ünnepi megemlékezés forgatókönyvét összeállítani.

Az 9. osztályban heti 2 órászámban oktatják a magyar nyelvet, mely összesen 70 órát foglal magába. Ebből 56 órát a tananyagra szánnak, 4-4-et az ellenőrző dolgozatokra és elemzésekre, javításokra, 6 órát pedig a tananyag begyakorlására.

A kommunikációra (beszéd tárgyköre) összesen 8 órát szánnak. Ide a következő témakörök tartoznak:

- A beszéd és az írás. A kommunikáció folyamata és funkciói.

A tanulók a verbális és nem verbális kommunikáció eszközeinek alkalmazásával foglalkoznak a gyakorlatban.

- A személyek közötti és tömegkommunikáció módja és típusai. A nonverbális kommunikáció. A nyelvi és nem nyelvi kommunikáció kultúránkenti eltérései.

A tanulók a rádiós, televíziós műfajokat elemzik.

- A média és a médiaműfajok. A médiaműfajok csoportosítása. A nyomtatott sajtó és műfajai. Az internetes műfajok.

(Vö. Браун С.Л., Бардош Н.С., Зикань Х.І., Ковач П. П., Пердук І.Е., Гнатик-Рішко М.М., 2021).

A tanterv vizsgálata során megállapítható, hogy az újra (a 2005-ös tantervvel ellentétben) grammatika központú, minden igyekezete ellenére, hogy a nyelvhasználatot fejlessze. Utóbbihoz következetesen kellett volna alkalmazni a hozzáadó szemléletet, és nem túl hangsúlyozni az öncélú grammatikai ismereteket. A retorikai és stilisztikai ismeretek tanítására, gyakorlására, vagyis a nyelvhasználat gyakorlati alakítására a tantervben kevés az óraszám. Még ha a témakörök meg is jelennek, kevés az erre szánt óra.

Ezért kell a tanárnak találékonyan, a tantervi és tankönyvi ismereteken túl például saját készítésű feladatokkal erősíteni a fókusz ezekre a témákra.

IV. Módszertani javaslatok a stilisztika és retorika tanításában az 5-9. osztályban

1. Miket kell figyelembe venni az anyanyelv tanításakor a kárpátaljai magyar iskolákban?

A magyar mint anyanyelv oktatásának tananyagtartalma tulajdonképp minden osztályban két nagy témakörre bomlik – a beszéd és a nyelvtan tárgyköre összpontosul. Hangsúlyosabban ki van emelve a tantervekben a beszédkészség-fejlesztés és az élőszóbeli nyelvhasználati képességek kialakítása. Az anyanyelvi oktatás célja a szituációhoz igazodó élőszóbeli és írásbeli nyelvhasználat képességének kialakítása kell legyen. A tanárnak úgy kell tanítania a tantervben szereplő ismeretanyagot, hogy minden tanórán, függetlenül attól, hogy mondjuk külön beszédkészség-óra nincs a tanmenetben, a helyzethez illő nyelvhasználat kialakítása legyen a cél. Mindezt úgy kell végeznie, hogy szem előtt tartja a nyelv változatosságát, tudatosítja a nyelvváltozatok közötti különbségeket, és a tanulók otthonról hozott alapnyelve mellé elsajátíttatja a standard nyelvváltozatot hozzáadó szemlélettel.

Az alábbiakban példákkal szemléltetem a hozzáadó módszer alkalmazhatóságát az anyanyelv órákon (Beregszászi—Csernicskó 2007 és Beregszászi 2012 alapján). A szemlélet alkalmazását a gyakorlatban mindig az adott helyzet határozza meg.

A példák a 7. osztály tananyagából származnak, mivel itt figyelhető meg legjobban a kárpátaljai magyar nyelvjárások néhány jellegzetessége az ige tanításának során. A 7. osztályos tanterv *A beszéd tárgyköre* című részben több helyen is céloz arra, hogy a diák:

- kell, hogy ismerje az irodalmi nyelvet,
- tudnia is kell alkalmaznia azt meghatározott helyzetben,
- tudni kell a nyelvhasználatot megadott helyzetben használni,
- megfelelően kell válogatnia a rendelkezésre álló nyelvi eszközök közül.

A nyelvtan tárgyköre az ige ismertetésével kezdődik. A tananyaggal bemutatatható a kontrasztív módszer alkalmazása. A *Nyelvművelés* című rész az egyes témakörök részén figyelmezteti a tanárokat arra, hogy mire kell figyelmet fordítaniuk a tananyag átadása során.

A nyelvjárási elemeket nem kell kiirtani a tanulók nyelvhasználatából! A pedagógusoknak meg kell értenie, hogy a feladat a standard norma elsajátíttatása a már adott nyelvi alapok mellé, nem pedig helyett. De hogyan?

Például a *nől, föl* nyelvjárási igealakok nyelvjárásiasságát, úgy tudjuk megmagyarázni a tanulóknak, hogy a *v*-s változatú igeöveg kapcsán elmondjuk: az irodalmi nyelvben két tövváltozat van, azaz a szótári *nő, fö*, illetve a nem szótári, *v*-vel bővülő *növ-, föv-*; de korosodó emberek esetében hallhatják azt is, hogy *nől, föl*. Ha választékosan beszélünk, akkor nem használjuk a nyelvjárási alakváltozatokat, mivel a köznyelvben a már felvetett két tövváltozatuk használatos.

A *megynek, mensz, mégytek* nyelvjárási igealakok esetében tudjuk, hogy a *megy* rendhagyó ige, így tövváltozatai úgy tudatosíthatóak a legjobban, ha elragoztatjuk az igtől kijelentő mód jelen időben:

én <i>megy-ek</i>	mi <i>megy-ünk</i>
te <i>mé-sz</i>	ti <i>men-tek</i>
ő <i>megy</i>	ők <i>men-nek</i>

Ezt követően megbeszéljük a gyerekekkel, hogy milyen tövváltozataival találkozhatunk az igének. Négy tövváltozatot figyelhetünk meg: *megy, mégy, mé-, men-* és a *me-* (például: *me-het*). Ezután feltehetjük a kérdést: szokták használni ezt az igt egy szám 2., illetve többes szám 2. és 3. személyben? Aki már gyakorlottabb pedagógus, az tisztában van vele, hogy nem feltétlen így kell megfogalmazni ezt a kérdést. Többféle képpen tehetjük fel a kérdést:

- Hogy mondják még? Te *me...*, ti *mé...*, ők *me...*? Itt a gyermekek kiegészítésére várunk.
- Hallottátok-e már, hogy valaki így mondja: te *mensz*, vagy, hogy ti *mégytek*, ők *megynek*?

A pedagógusnak arra a változatra kell rákérdeznie, amelyek a helyi nyelvhasználatra jellemzőek. Az, hogy a továbbiakban hogyan teszi fel a pedagógus a kérdést, a kreativitásától függ. Az igeragozás során eleve felmerülhet több nyelvjárási alakváltozat is. Ha a helyi nyelvhasználatban jelen vannak és, ha jól tesszük fel a kérdést, akkor a különböző válaszokat kaphatjuk: te *mensz*, ti *mégytek*, ők *megynek*. Ha a változatokat összehasonlítjuk a standarddal, akkor felhívhatjuk a figyelmet arra, hogy a nyelvjárási alakok szerkesztése logikus.

A nákozás jelenségére, vagyis arra, hogy a mély hangrendű igeövekhez az alanyi iktelen ragozás egyes szám első személyében a feltételes mód jele a hangrendhez illeszkedik, a 7. osztályos tananyagban, az igemódok oktatásakor térhetünk ki. Ideális esetben ez a jelenség már nem teljesen ismeretlen a tanulók számára, hiszen korábban, például az 5. osztályban, az illeszkedés tanításakor már szó eshetett róla. A feltételes mód

jelének bemutatása után érdemes felhívni a diákok figyelmét arra, hogy a köznyelvben a mély hangrendű igék (pl. *tud*, *vár*, *akar*) esetében az alanyi ragozás egyes szám első személyében a módjel nem illeszkedik (*én tudnék*, *várnék*, *akarnék*). Ugyanakkor egyes nyelvjárásokban az illeszkedés megjelenhet, így ott a beszélők az én tudnák, várnák, akarnák alakokat használják. Fontos azonban, hogy ne azt az indokot hozzuk fel a köznyelvi használat ellen, hogy az illeszkedés eltüntetné a különbséget a tárgyas ragozás többes szám harmadik személyű és az alanyi ragozás egyes szám első személyű alakjai között. Inkább mutassunk rá arra, hogy ez a fajta egybeesés más számban és személyben, illetve a magas hangrendű igéknél teljesen természetes és elfogadott, így nem okoz félreértést a beszédben.

A suksükölésre és a szukszükölésre a 7. osztályos tananyagban, az igeragozás és az igemódok tanításakor hívhatjuk fel a figyelmet. Ugyanakkor érdemes ezt a témát más évfolyamokban is megemlíteni, sőt, szükséges is foglalkozni vele. Például az 5. osztályban, amikor a hasonulás és az összeolvadás jelenségét, valamint azok helyesírásban megjelenő eseteit tanítjuk, már szót ejthetünk róla. Később, a 11. osztályban, a nyelv változatosságáról, a nyelvi változatokról és a nyelvjárások jellemzőiről szóló témakörökben szintén érdemes visszatérni rá.

Az ismeretanyagot kell szem előtt tartani az új anyag átadása során, és az előbb említettek segítenek abban, hogy milyen logikai lépések és kérdések mentén építheti fel a tanár a magyarázatát. Az, hogy a tananyagot szó szerint elismételtetik a diákkal nem vezethet eredményhez, hiszen a magyarázatot az adott korcsoporthoz kell igazítani.

Az elmondott anyag ne csak száraz elméleti anyag legyen, hanem legyünk kreatívak és merjünk elszakadni a tankönyvben található alapoktól, akár saját magunk szerkesztett feladattal térjünk vissza a tanári magyarázatban elmondottakhoz. Különböző típusú feladatokat lehet alkalmazni, olyanokat, melyek fejlesztik a nyelvhasználati készségek, a beszédképességet. A nyelvváltozatok gyakorlásához ajánlottak a szituációs feladatok, melyek során a tanuló mindig egy konkrét beszédhelyzethez kell, hogy igazodjon szóban vagy akár írásban, figyelembe véve a szituáció kötelező elemeit (Beregszászi, 2012).

2. A retorikai és stilisztikai ismereteket fontosságáról

A retorika, azaz szónoklattan a legrégebbi tudományok egyike, szoros kapcsolatban áll a filozófiával, dialektikával és az irodalommal. A retorikát az önkifejezés, gondolkodás és tisztességes érvelés és vitatkozás tudományának nevezik. Magába foglalja a nyilvános

és hatásos beszéd módjait. Az emberi gondolkodásra és beszélésre vonatkozik. Mai értelemben a retorika nem más, mint kommunikáció, a társadalmi párbeszéd formája, azaz egyerre elmélet és gyakorlat. A retorikai ismeretek a logikus gondolkodást és az anyanyelven való megszólalás képességét fejlesztik, továbbá egyszerre tanít meg a retorika gondolkodni és beszélni, és olyan mindennapi kommunikációs szituációkban segít eredményesnek lenni, ahol nyilvánosan kell megszólalnunk.

A retorika napjainkban szoros kapcsolatban fejlődik a kommunikációelmélettel, a stilisztikával és a szövegtannal. Mára újabb retorikai műfajok születtek, mivel megváltozott a társadalom, a közösség és a hallgatóság összetétele is. Így a retorika szoros kapcsolatban áll a politikával, a gazdasági és üzleti világgal, továbbá a média világával is. A görög hagyományoktól eltérően a nyilvános beszéd nem tövényszéki vagy harci lelkesítő beszéd formájában hangzik el, hanem a televíziókból, politikai kampányok gyűléseiről, az üzleti világ felől szól irányunkba felhívások és reklámok formájában. Azonban a retorika céljai, módszerei nem változtak. Ma is az a cél, hogy meggyőzzünk egy választott célközönséget valamiről, hatást gyakoroljunk valakire és befolyásoljuk véleményüket, döntésüket.

Miért kell tisztában lenni a retorikai alapismeretekkel? Elsősorban azért, hogy nyilvános szituációkban jobban, bátrabban ki tudjuk fejezni magunkat, másrészt, hogy befolyásolni tudjunk másokat bizonyos helyzetekben, illetve, hogy tisztában legyünk azzal, hogy a szó segítségével a politika, a társadalom hogyan próbál minket befolyásolni adott szituációkban.

Bizonyos szakmákban, például papként, tanárként nem lehetünk érvényesek retorikai képességek megléte nélkül. A vitatkozás és logikus érvelés tudományára pedig az élet számos területén szükségünk lehet. (Beregszászi – Gazdag, 2020)

Minden ember napi szinten kommunikál. Olyan helyzetekben találja magát, ahol gondolatait kell kifejezni, vagy akár meg kell győznie beszédpartnerét. Viszont rengeten tényező befolyásolja azt, hogy miként szólalunk meg. Ezeket a tényezőket pedig tudnunk kell kezelni és használni, hogy a beszédünk az adott szituációhoz, hozzánk és beszédpartnerünkhöz is illeszkedjen.

Nyelvünkkel, beszédünkkel már gyermekkorunk óta játszunk, mindezt úgy, hogy mindig a legjobb eredményhez vezessen. A boltban édesanyánk tudtára szeretnénk adni kiabálással, hangosan, hogy édességet szeretnénk, de ezt minden jelenlévő hallja, nem csak édesanyánk. Később, már nyájasan, szépen megfogalmazva célunk arra szüleinknek, hogy új elektronikai eszközökre lenne szükségünk, vagy épp el szeretnénk menni valahová.

Vannak olyan helyzetek, melyek megismétlődnek, amelyekben könnyebben boldogulunk. Viszont van, hogy szokatlan helyzetekben találjuk magunkat.

A stilisztika célja, hogy megtanítsa az élet különböző területein megjelenő helyénvaló kommunikációnak, hogy megtanítsa arra, hogy hogyan küzdjük le a kommunikációs kihívásokat, kapcsolódjon az akár a mindennapi élethez, akár a hivatalos ügyintézéshez, akár a szépirodalomhoz. (Beregszászi – Gazdag, 2023)

V. Feladatgyűjtemény

Minél többet tudunk, annál többről tudjuk, hogy nem tudjuk.

(Arisztotelész)

5. osztály

1. Alkossatok olyan beszédshituációkat (megnevezve, hogy ki kivel beszél), melyekben helyénvalóak a következő köszönési formulák:

Jó napot kívánok, tanárnő! Jó estét, hölgyem! Viszontlátásra! Csá, haver! Áldást, békességet! Szia! További szép napot, doktornő! Helló, kedvesem!

2. Képzeld el, hogy látsz egy várandós anyukát az utcán, aki vásárolni volt és alig bírja cipelni a sok szatyrot. A barátaiddal tartotok éppen hazafelé, viszont te vagy az egyetlen, aki segít hazavinni az anyuka táskáit. Szerinted helyesen cselekedted a barátaid? Foglald összegondolataidat a barátaidnak szóban! (7-8 mondatban)
3. Hétköznapi beszélgetések során hallottátok-e már a következő szavakat és tudjátok-e a jelentésüket?

bánka, murkó, milicista, marsutka, kalonka, csonár

Hol és milyen beszédhelyzetekben szoktak előfordulni ezek a szavak? Alkoss 2 általad kiválasztott szóval egy-egy mondatot!

4. Az alábbi mondatokban melyek azok a szavak, melyek szerinted nem részei a magyar köznyelvnek? Milyen köznyelvi szóval helyettesítenéd őket?

a. A bánka leesett az asztalról és eltörött.

b. Kiesett a hajamból a nevigyimka és most nem találom.

c. A nővérem a meducsiban tanul.

d. Kedvenc ételem a sült kolompír.

e. A keresztanyámék kvártéjban laknak.

5. Egy esős napon szüleid autóval hazavisznek az iskolából, amikor meglátod, hogy az osztálytársadat egyedül, nehéz iskolatáskával sétál hazafelé az út szélén. A szüleid megkérdezik tőled, hogy felvegyék-e őt is. Te azonban azt válaszolod, hogy inkább ne, mert nem vagytok túl jóban és nem szívesen beszélgetnél vele. A szüleid tiszteletben tartják a döntésed. Szerinted helyesen döntöttél? Foglald össze a gondolataidat szóban!

6. osztály

1. Gyűjtsetek minél több rokon értelmű szót a következő szavak mellé: *beszél, sétál, táncol, mosolyog*. Minden rokon értelmű szóval alkossatok mondatot és helyezzétek szituációba!
2. Képzeljétek el, hogy letörtétek az iskolában a kilincset az ajtóról, és kérjétek bocsánatot a tanárnőtől, úgy hogy elmondjátok mi történt. Utána képzeljétek el, hogy otthon törtétek le az ajtóról a kilincset, magyarázzátok el szüleiteknek a történeteket és kérjétek bocsánatot. Mik voltak a különbségek a két beszédhelyzet között a nyelvezetet tekintve?
3. Alkossatok összefüggő, rövid történetet az alábbi szókapcsolatokkal!
sok ember, két csoki, csokor virág, nagy ház, finom vacsora, fekete autó, rossz idő, pöttyös labda, kedves eladó, koszos ruha,
4. Készíts leírást az alábbi tárgyakról úgy, hogy mindent elmondasz róluk, amit tudsz vagy amit esetleg feltételezel!
bicikli, DVD, telefon, fagyis, lámpa, fa, cipő, varázspálca.
5. Meséld el a táborban szerzett élményeidet úgy, hogy a mondandódba beleépíted a következő szavakat:
szoba, lámpa, figyelmetlen, ima, Evelin, baleset, fiúk, lányok, tó, napsütés, kiskutya, szabadidő, tánc, fáradtság.

7. osztály

1. Képzeljétek el, hogy farsangi ünnepségre készültök az osztállyal. Az osztályból a lányok azt szeretnék, hogy a fiúk keringőzzenek a lányokkal, viszont a fiúk pedig azt szeretnék, ha csak a lányok táncolnának. Osztódjatok csapatokra és rendezetek vitát ebben a kérdésben. Érveljétek meggyőző módon álláspontotok mellett.
2. Szerkessztek az alábbi szavakkal mondatokat úgy, hogy a megadott stilisztikai szerepben alkalmazzátok azokat!

szuper – öröm kifejezése;

csodálatos – lelkesedés kifejezése;

szomorú – bánat kifejezése;

elképesztő – bosszúság kifejezése.

3. Készíts interjút az esti Fókuszba, betartva a mű követelményeit, Harpagonnal az elveszett pénzesládája megtalálása után!

4. Alkossatok párbeszédet úgy, hogy az alábbi szavakat odaillő módon használod!

Beszélgess: *a. anyukáddal; b. öcséddel; c. barátoddal;*

Szavak: *fel, tűnj, mégytek, kik, szíp, aludj, lóca, nől, növény, huz.*

5. Az alábbi idézet Kovács Vilmos kárpátaljai magyar költő *Kenyér és vers* című verséből való. Olvasd el a versrészletet, és fogalmazd meg írásban saját szavaiddal, számodra mit jelentenek ezek a sorok!

“Egy világ gondja kavarog bennem.

És éhes vagyok. Adj ennem!

Adj verset s kenyeret, de ne hitvány morzsákat,

mely mások asztalán maradt,

mert lélek és gyomor könnyen lázad,

s ki tudja, milyen zászlók alatt.”

8. osztály

1. Válasszatok ki a Csongor és Tünde c. műből egy felvonást és játsszátok el úgy, mintha ez a 21. században játszódna. A szerepeket osztátok fel egymás között! A 21. századnak megfelelő nyelvhasználati stílust használjatok!

2. Az alábbi szószedet szavait használd fel:

holnap, iskola után, mezőn, virágok, fiúk, lányok, tó, csónak, liba, ház, beteg, szalonna, eső, szivárvány, hegy.

Mesélj el ezekkel a szavakkal egy történetet és a kitalált történetet mondd el úgy, mintha:

- a. egy interjút adnál,
 - b. anyukádnak mesélnéd el otthon,
 - c. legjobb barátodnak mesélnéd el.
3. Tagold mondatokra az alábbi szöveget, és rakd ki a hiányzó írásjeleket! Milyen szövegműfajba tartozó szöveg jött létre?

szia szia hogy érzed magad nem túl jól te hogy vagy én jól vagyok köszönöm mi történt veled sajnos lebetegedtem biztosan nem öltöztél fel eléggé lehetséges most nagyon sok gyógyszert kell szednem emiatt remélem mihamarr rendbe jössz jobbulást köszönöm szépen

4. A pontok helyére írástok be az odaillő végződést vagy szót!

Laci segít a házi feladatban Tomi..., pedig fiatalabb tőle.

Licumunk... sok tanterem található.

Anita magasabb Viki..., hiszen idősebb tőle.

Szeretnék beszél... veled.

A paradicsom piros... az almánál.

5. Húzd alá a köznyelvnek vélt ragot! Mely az a beszédsszituáció, ahol a nem standard változat használata a természetes?

- a. Kiara szebb Jázminnál/tól.
- b. Sanyi kedvesebb Ricsinél/től.
- c. Emma beszédesebb Félixnél/nél.
- d. János ügyesebb Viktortól/nál.

9. osztály

1. Képzeljétek el és játsszátok el, hogy a munkácsi piacon vásároltok élelmet és ruházatot! Használjatok kárpátaljai nyelvjárási és nyelvi jellegzetességeket is!
2. Alkossatok rövid párbeszédet az alábbi szereplőkkel a megadott szituációkban: (hétköznapi)
 - a. bolti eladó-vásárló / boltban,
 - b. legjobb barátok / egy buli után,
 - c. szülő/gyerek / házimunka felosztása.
3. Találj ki egy nem létező tárgyat! Adj neki nevet és találd ki, hogy mire használható! Találj ki hozzá reklámszöveget, majd add elő, mintha tévéműsorban reklámoznád!
4. Az alábbi mondatokban található-e kölcsönszó? Ha igen, mely köznyelvi szóval helyettesítenéd?
 - a. *A policija elfogta a bűnözőket.*
 - b. *A főúton aváriját volt.*
 - c. *A szobámban elszakadt a firhang.*
5. Képzeld el, hogy egy nyaralásból hazatérve beszámolsz szóban a legjobb barátodnak, az unokatestvérednek és a nagyszüleidnek a veled történetekről! Osszátok fel a szerepeket, majd játsszátok el! Figyeld meg hogyan változik a beszéd stílusa!

VI. Összegzés

Szakedolgozatom témája a kárpátaljai magyar nyelvhasználat jellegzetességeinek helye a stilisztikai és retorikai ismeretek tanításában. Munkám során több szakirodalmat is tanulmányoztam a nyelvjárásokról, a kétnyelvűségről, illetve a stilisztika és retorika tanításáról. Továbbá a 2021-es magyar nyelv tantervet is megvizsgáltam, melyben különös figyelmet fordítottam a beszéd tárgyköre témakörre. A tantervben megfigyeltem, hogy mennyire nagy hangsúlyt fektet az oktatás arra, hogy a diákok tisztában legyenek a nem standard nyelvi jelenségekkel, és a köznyelv és nyelvjárási jegyek helyénvaló használatával. Több szakirodalmat, tanulmányt néztem át annak érdekében, hogy be tudjam mutatni, hogy a kárpátaljai pedagógusok és diákok hogyan viszonyulnak a nyelvjárási jegyekhez. Ahhoz, hogy a diákok tisztában legyenek a helyénvaló nyelvhasználattal, szükség van megfelelő tantervre, megfelelő módszertani segédanyagokra és olyan feladatokra, ahol a gyermekek mind az adott helyzetben megfelelő nyelvváltozat használatát, mind a nyilvános beszédet gyakorolják.

A kárpátaljai anyanyelvi oktatás célja az kellene legyen, hogy additív, azaz hozzáadó szemléletben tanítsa a tanulók anyanyelvét és a standard nyelvváltozat használatát, illetve tudatosítsa a diákok számára a nyelvjárási jellegzetességek használati körét. De ez sajnos nem így történik. A legtöbb pedagógus nem fektet erre kellő-, vagy semmilyen hangsúlyt. Elsősorban az a probléma, hogy nincsenek meg a megfelelő segédanyagok mindehhez, másodsorban pedig sokszor a pedagógus maga sincs tisztában a nyelvváltozatokkal, a nyelvjárásokkal.

A tantervben megfigyeltem, hogy nincs elegendő hangsúly fektetve a kárpátaljai nyelvhasználat jellegzetességeire. Megfigyelhető szabad szemmel is, hogy a diákok nem rendelkeznek magabiztos tudással a nyelvjárási jelenségekkel kapcsolatban, és a standard nyelvváltozatot is sokszor helytelenül használják. Sem a kárpátaljai magyar nyelv tankönyvek, sem a magyar nyelv tanterv nem céltérő annak érdekében, hogy egy egészséges nyelvi öntudat alakuljon ki mind a diákokban, mind pedig a pedagógusokban.

A tanterv alapján megállapítható, hogy az ismét (a 2005-ös tantervvel ellentétben) nyelvtan központú, minden erőfeszítés ellenére, hogy a nyelvhasználatot fejlessze. A retorikai és stilisztikai ismeretek tanítására, gyakorlására, a tantervben kevés az óraszám. Még ha a témakörök meg is jelennek, kevés az erre szánt óra. Ezért kell a tanárnak kreatívnak lennie, és például saját készítésű feladatokkal erősíteni a fókusz ezekre a témákra.

Az általam összeállított feladatgyűjteménnyel ebben kívánok segíteni a pedagógusoknak.

VII. Irodalom- és forrásjegyzék

BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2004. Anyanyelvoktatásunk hatékonyságáról. In: BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICSKÓ ISTVÁN szerk., Tanulmányok a kárpátaljai nyelvhasználatról. Ungvár, PoliPrint, 77-96.

BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2012. A lehetetlent lehetni. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5-9. osztályában. Budapest, Tinta Könyvkiadó

BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2016. Defficilies nugae. Terhes semmiségek a középiskolai magyar nyelv tantervében. In: HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA szerk., Nyelvhasználat, kétnyelvűség. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból 2. Ungvár, Autdor-Shark. 209-218

BEREGSZÁSZI ANIKÓ, 2021. Alkalmi mondatok zongorára. A magyar nyelv oktatásának kihívásai kisebbségben. Termini Egyesület, Törökbálint

BEREGSZÁSZI ANIKÓ, DUDICS LAKATOS KATALIN 2023 – Huszonkettő, Termini Egyesület, Törökbálint

BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICSKÓ ISTVÁN – OROSZ ILDIKÓ. Nyelv, oktatás, politika. A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola kiadványai 1. Beregszász, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2001. 143 p.

BEREGSZÁSZI ANIKÓ-CSERNICSKÓ ISTVÁN 2004. A magyar nyelv oktatása a kárpátaljai magyar iskolákban: nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi jogi problémák. In: BEREGSZÁSZI ANIKÓ-CSERNICSKÓ ISTVÁN, ...itt mennyit ér a szó? Ungvár, PoliPrint, 168-173.

BEREGSZÁSZI ANIKÓ-CSERNICSKÓ ISTVÁN 2007. A kárpátaljai magyar nyelvjárásokról. In: CSERNICSKÓ ISTVÁN-MÁRKU ANITA SZERK., Hiába repülsz te akárhová... Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához. Ungvár, PoliPrint. 7-96. 195

BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICSKÓ ISTVÁN – BRAUN ÉVA – HANTIK-RISKÓ MÁRTA 2010. Magyar nyelv 10-11. osztály. Tanterv a magyar tannyelvű általános középiskolák számára. Kijev, Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

BEREGSZÁSZI ANIKÓ – GAZDAG VILMOS, 2020. Előadásvázlatok a Retorika alapjai c. tantárgyból filológus hallgatók számára. Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács, Beregszász

BEREGSZÁSZI ANIKÓ – GAZDAG VILMOS, 2023. Segédkönyv a stilisztika

- tanulmányozásához. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász
- CSERNIRCSKÓ ISTVÁN, 1998. A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján). A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. Század végén (I). Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest
- CSERNIRCSKÓ ISTVÁN szerk., 2003. A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. „PoliPrint” Kft, Ungvár, Turgenyev u. 2
- CSERNIRCSKÓ ISTVÁN – MÁRKU ANITA, 2007. Hiába repülsz te akárhová. Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához. PoliPrintKft. Ungvár, Turgenyev u. 2
- CSERNIRCSKÓ ISTVÁN szerk, 2010. Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Hodinka Antal Intézet, Budapest Beregszász
- CSERNIRCSKÓ ISTVÁN, HÍRES LÁSZLÓ KORNÉLIA, KARMACSI ZOLTÁN, MÁRKU ANITA, MÁTÉ RÉKA, TÓTH-OROSZ ENIKŐ, 2021. A magyarok és a magyar nyelv Kárpátalján, Termini Egyesület Törökbálint
- DUDICS LAKATOS KATALIN 2019. Kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárási attitűdjének alakulása két felmérés eredményei alapján (2008-2018). Magyar Nyelvjárások 57: 123-134
- DUDICS LAKATOS KATALIN 2020. Kárpátaljai magyar pedagógusok és tanítványaik metanyelvi ismereteiről. Magyar Nyelvjárások 58: 165-173.
- JÁNK ISTVÁN 2019. Nyelvi előítélet és diszkrimináció a magyartanári értékelésben. Nyitra, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara
- KÓTYUK ISTVÁN és mtsai. 2005. Magyar nyelv 5-12. osztály. Tanterv a magyar tannyelvű iskolák számára. Csernyivci, Bukrek
- LAKATOS KATALIN 2010. Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest, ELTE BTK
- Модельна навчальна програма «УГОРСЬКА МОБА. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти

VIII. Резюме

Темою моєї дипломної роботи є місце особливостей використання закарпатської угорської мови у викладанні стилістичних та риторичних знань. У ході роботи я вивчила низку літератури про діалекти, двомовність та викладання стилістики та риторики. Я також вивчила навчальну програму з угорської мови 2021 року, в якій особливу увагу приділила предметній області мовлення. Я побачила, як багато уваги в програмі приділяється навчанню студентів усвідомлювати нестандартні мовні явища та доречному використанню розмовних і діалектних особливостей. Я проаналізувала кілька літературних джерел та досліджень, щоб показати, як вчителі та учні Закарпаття ставляться до діалектних особливостей. Для того, щоб учні усвідомлювали доречне використання мови, необхідна відповідна навчальна програма, відповідні методичні посібники та вправи, де діти практикувалися б як у використанні відповідного до ситуації діалекту, так і в публічному виступі.

Метою рідномовної освіти на Закарпатті мало б бути навчання рідної мови та використання стандартного різновиду в адитивному підході, а також ознайомлення учнів з діалектним розмаїттям. На жаль, це не так. Більшість вчителів не приділяють цьому достатньої уваги або взагалі не акцентують на цьому уваги. Проблема полягає, по-перше, в тому, що вони не мають відповідних навчальних посібників, а по-друге, в тому, що самі вчителі часто не знайомі з самими діалектами.

У навчальній програмі я помітила, що недостатньо акцентується увага на особливостях використання закарпатської мови. Також незброєним оком помітно, що учні не впевнені у своїх знаннях діалектних явищ і часто неправильно використовують стандартний різновид мови. Ані підручники закарпатської угорської мови, ані навчальна програма з угорської мови не пристосовані для того, щоб розвивати здорову мовну свідомість як в учнів, так і в учителів.

Програма знову (на відміну від програми 2005 року) зосереджена на граматиці, незважаючи на всі зусилля, спрямовані на розвиток використання мови. Мало годин присвячено навчанню та практиці риторичних і стилістичних навичок. Навіть коли такі теми розглядаються, на них відводиться мало годин. Ось чому вчителям потрібно бути креативними і, наприклад, посилювати увагу до цих тем вправами, які вони самі розробляють.

Я підготувала добірку завдань, які допоможуть вчителям у цьому.

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

Balázs Laura_Magyar szak_Szakdolgozat_2025-3-4-34

Науковий керівник / Експерт

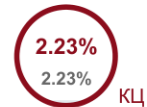
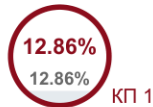
Автор Аніко Чурман-Пушкеш

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

8032

Кількість слів

66046

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	0
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	0
Білі знаки	Б	0
Парафрази (SmartMarks)	a	57

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2023/05/dialektologiai_alapismeretek_web.pdf	126	1.57 %
2	https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2023/05/dialektologiai_alapismeretek_web.pdf	121	1.51 %
3	https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2023/05/dialektologiai_alapismeretek_web.pdf	69	0.86 %
4	https://docplayer.hu/21879530-Szlav-nyelvi-hatas-beregvidek-magyar-nyelvarasaiban.html	57	0.71 %
5	https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2023/05/dialektologiai_alapismeretek_web.pdf	46	0.57 %

6	https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2023/05/dialektologiai_alapismeretek_web.pdf	32 0.40 %	
7	https://core.ac.uk/download/pdf/42936139.pdf	27 0.34 %	
8	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/ugorska-mova.doc	24 0.30 %	
9	https://itschool.oano.od.ua/uk/site/programne-zabezpechennya-5.html	20 0.25 %	
10	https://core.ac.uk/download/pdf/42936139.pdf	20 0.25 %	

з домашньої бази даних (0.00 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
------------------	-----------	--	--

з програми обміну базами даних (0.00 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
------------------	-----------	--	--

з Інтернету (12.86 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	https://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2023/05/dialektologiai_alapismeretek_web.pdf	394 (5) 4.91 %	
2	https://core.ac.uk/download/pdf/42936139.pdf	289 (28) 3.60 %	
3	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/ugorska-mova.doc	77 (6) 0.96 %	
4	http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0(1).doc	74 (6) 0.92 %	
5	https://itschool.oano.od.ua/uk/site/programne-zabezpechennya-5.html	71 (4) 0.88 %	
6	https://docplayer.hu/21879530-Szlav-nyelvi-hatas-beregvidek-magyar-nyelvjarasaiban.html	69 (2) 0.86 %	
7	http://genius-ja.uz.ua/images/files/rati-emeseszakdolgozat.pdf	26 (2) 0.32 %	
8	https://docplayer.hu/160195-Keleti-szlav-hatas-a-karpataljai-magyar-nyelvjarasokban-tudomanytorteneti-attekintes-1.html	12 (1) 0.15 %	
9	https://adoc.pub/-8-9-.html	8 (1) 0.10 %	
10	https://z-library.sk/book/3562018/a8ac1b/oroszukr%C3%A1n-nyelvi-hat%C3%A1s-a-k%C3%A1rp%C3%A1taljai-magyar-nyelv%C3%A1r%C3%A1sokban.html	7 (1) 0.09 %	
11	http://old.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-cerednya/serednya/navch-program/2012/nac-mensh/21.doc	6 (1) 0.07 %	

Список прийнятих фрагментів (немає прийнятих фрагментів)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
------------------	-------	---------------------------------------	--